

Een goede dokter

Ethiekonderwijs in de geneeskundeopleiding

Of je nu huisarts, chirurg of verzekeringsarts bent: morele vraagstukken kom je als arts elke dag tegen. Daarom krijgen geneeskundestudenten vanaf het eerste jaar onderwijs in ethiek. Dat brengt ze niet alleen kennis bij, maar ook vaardigheden en een morele houding. Gert van Dijk, Yvette Mol, Lisanne Konings, Clasine de Klerk

Wie aan geneeskundestudenten vraagt waarom ze juist deze studie hebben gekozen, krijgt vaak als antwoord 'om mensen te helpen'. Dat klinkt eenvoudig, maar in de praktijk van alledag is het niet altijd even makkelijk om te bepalen hoe je als arts mensen het best kunt helpen. Wat bijvoorbeeld als de partner van een demente vrouw per se wil dat de vrouw drie keer per week gedialyseerd wordt, terwijl jij twijfelt of ze daar nog bij gebaat is? Wat als een stel vraagt om ivf, terwijl jij denkt dat ze niet in staat zijn om een kind op te voeden? Veel geneeskundestudenten denken bij ethiek aan 'grote' vraagstukken als euthanasie en abortus:

'Ethiek in de geneeskunde vind ik interessant. Beslissingen nemen bij een medisch-ethische kwestie kan namelijk niet alleen op basis van wetenschappelijke onderbouwing. Je geweten speelt ook een rol. Het eerste wat dan in me opkomt, is euthanasie. En natuurlijk de moeilijke kwesties, bijvoorbeeld iemand die het niet meer ziet zitten en dood wil, maar de familie wil dit niet. Daarnaast moet ik ook gelijk denken aan abortus provocatus en stamceltherapie.'

Ruud Simons, tweedejaars geneeskundestudent UvA

Het klopt dat ethiek soms over dergelijke grote vraagstukken gaat. Maar als je eenmaal rondloopt in de praktijk, zul je merken dat morele vraagstukken veel vaker voorkomen dan je in eerste instantie denkt.

Op de intensive care zul je familieleden tegenkomen die langer willen doorgaan met de behandeling van hun geliefde dan jij verantwoord acht. En bij psychiatrie stuit je op patiënten

die hun medicijnen niet willen nemen, terwijl ze zonder die medicijnen niet kunnen functioneren. Overal en altijd kun je tegen morele dilemma's aanlopen. Een voorbeeld daarvan is een vermoeden van kindermishandeling.

'Kindermishandeling ben ik een aantal keer tegengekomen tijdens mijn coschap kindergeneeskunde. Ik vind het beroepsgeheim niet heilig. Bij een sterk vermoeden van kindermishandeling of seksueel misbruik heb jij de morele (zorg)plicht als arts om actie te ondernemen!'

Victor Harmse, zesdejaars geneeskundestudent Erasmus Universiteit

Dagelijkse situaties

Ook dagelijkse situaties zijn moreel geladen. Hoe spreek je over patiënten met andere artsen? Hoe behandel je patiënten: als een alwetende dokter of als een vriend op voet van gelijkheid? En doe je altijd wat de patiënt vraagt of vind je dat artsen ook een eigen verantwoordelijkheid hebben? Ook tijdens een gesprek op de poli komt ethiek om de hoek kijken. Hoe stel je een anamnese zonder de patiënt onnodig ongerust te maken? Is het voor lichamelijk onderzoek nodig dat de patiënt kleding uittrekt? En hoe ga je om met een patiënt die jou een vraag stelt terwijl je rustig in de stad aan het winkelen bent? Zo heeft ieder onderdeel van de geneeskunde te maken met zijn eigen morele vraagstukken.

Gereedschap

Voor morele dilemma's bestaan doorgaans geen richtlijnen die je simpelweg kunt volgen. Ook aan wetten heb je meestal niet veel houvast, omdat deze slechts een algemeen kader geven waarbinnen je als arts veel ruimte hebt om een eigen afweging

beeld: corbis

te maken. Doordat voor ethische problemen meestal geen richtlijnen bestaan, ervaren sommige studenten ethiek wel eens als 'vaag'. Ethiek kan je namelijk niet vertellen wat je in een bepaalde situatie moet doen, zoals een vak als cardiologie dat vaak wel kan. De kern van een moreel dilemma is immers dat er geen juiste 'oplossing' is die je met gericht onderzoek zou kunnen vinden. Ethiek kan je wel gereedschap in handen geven waarmee je een moreel dilemma kunt aanpakken, zodat je tot een onderbouwde, beargumenteerde oplossing kunt komen. Zo kan ethiek je leren om feiten van meningen te onderscheiden, morele problemen te herkennen en die helder onder woorden te brengen en vervolgens systematisch te analyseren en te presenteren.

Zelfs als er een richtlijn is, zoals voor euthanasie of voor kindermishandeling, dan nog zul je als arts in een specifieke situatie een eigen inschatting moeten maken. Iedere situatie is immers verschillend en de werkelijkheid is altijd net iets ingewikkelder dan richtlijnen kunnen beschrijven. Daarom moet je als arts niet alleen in staat zijn om morele dilemma's

te herkennen en te beoordelen, maar ook moet je er een beargumenteerd standpunt over kunnen innemen. En over dat standpunt moet je vervolgens verantwoording kunnen afleggen tegenover de patiënt, diens naasten, je vakgenoten en de samenleving. Voor zeer complexe situaties zijn in veel instellingen multidisciplinaire ethische commissies ingesteld, die kunnen adviseren bij 'moeilijke' verzoeken om ivf of euthanasie. Deze commissies bestaan doorgaans niet alleen uit medici, maar ook uit verpleegkundigen, maatschappelijk werkers, ethici en geestelijk verzorgers. Sommige commissies komen op vaste tijden bij elkaar, anderen alleen als er een casus wordt aangemeld.

Morele houding

Morele vraagstukken zijn een centraal onderdeel van de geneeskunde. Daarom is in het Raamplan beschreven dat de arts de bekwaamheid heeft 'de geneeskunde op een ethisch verantwoorde manier te beoefenen'. Deze competentie valt onder de CanMeds-competentie 'professionaliteit', die onder

andere aan de arts de eis stelt dat die in staat is om te reflecteren op het eigen handelen.

Om studenten deze competentie bij te brengen, wordt in de opleiding op verschillende manieren aandacht besteed aan ethiek. Op de meeste faculteiten begint het ethiekonderwijs in het eerste jaar en loopt het door tot in de coschappen en de eventuele specialisatiefase daarna. Het zwaartepunt ligt doorgaans in de masterfase, omdat studenten dan zelf in de klinische praktijk geconfronteerd worden met morele vraagstukken.

'Ethiek is in de geneeskunde heel erg aanwezig, omdat je met mensen werkt. Maar ik vraag me af hoe vaak ik die grote dilemma's echt zal meemaken. Juist de kleinere ethische kwesties kom je, denk ik, vaak tegen. Ik zou in ieder geval proberen de casus zo min mogelijk persoonlijk te maken, handvatten zoeken in wat is voorgeschreven en bij collega's advies vragen. Zodat je persoonlijke voorkeur of mening zo min mogelijk een rol speelt en je een beslissing altijd kunt verantwoorden. Maar is het niet juist zo dat je nooit weet wat je zou doen, behalve als je werkelijk voor die keuze komt te staan?'

Linde van Veenendaal, derdejaars geneeskundestudent Universiteit Utrecht

Hoewel de diverse faculteiten verschillende accenten leggen, is het onderwijs in ethiek doorgaans gericht op houding, kennis en vaardigheden.

Om een goede arts te kunnen zijn, is allereerst een morele houding van belang. Dat betekent niet dat je de hele dag ingewikkelde dingen zegt, maar wel dat je je bewust bent van het feit dat geneeskunde doordrenkt is van morele vraagstukken, en dat je gevoelig bent voor de morele aspecten van een specifieke situatie. Een morele houding betekent ook dat je je bewust bent van je eigen normen en waarden over verschillende vraagstukken en dat je bereid bent om daarover met anderen op respectvolle wijze in gesprek te gaan.

Naast een morele houding is ook kennis van ethiek onontbeerlijk. En kennis betekent in dit geval niet alleen dat je weet hebt van belangrijke ethische theorieën; je bent ook op de hoogte van actuele maatschappelijke discussies over bijvoorbeeld euthanasie, kindermishandeling of invriezen van eicellen.

Om die kennis in praktijk te brengen, is morele vaardigheid nodig. Dit doe je bijvoorbeeld door het formuleren, onderbouwen en verdedigen van een eigen standpunt in belangrijke maatschappelijke discussies en klinische situaties.

Het integreren van houding, kennis en vaardigheden in de complexe medische praktijk stelt hoge eisen aan de arts en het is dan ook niet iets wat je in een of twee dagen leert. Maar naarmate je meer ervaring krijgt, zul je waarschijnlijk merken dat 'moreel handelen' je steeds eenvoudiger afaat. En hopelijk zul je dan ook merken dat ethiek niet vaag is, maar essentieel voor een goede dokter. [knmg](#) & [knmg](#) Studentenplatform

Gert van Dijk is ethicus bij de KNMG en het Erasmus MC.

Ik kies voor het grote geld

Geschiedenis was je favoriete vak op school, toch koos je geneeskunde. Puur uit fascinatie voor het menselijk lichaam of speelde het vooruitzicht op een riant salaris ook mee? En hoe zit het met je specialisatiekeuze? Lonkt de dikke portemonnee van de chirurg?

Meta van Lanschot, vierdejaars, Groningen

'Tegen de tijd dat ik een specialisatie ga kiezen, weegt geld vast wel mee. Maar wat er bij het specialisme komt kijken, wat voor invloed de keuze op je leven heeft, hoeveel vrije tijd je over houdt; dat zijn natuurlijk factoren die veel belangrijker zijn. In eerste instantie ben ik geneeskunde gaan doen omdat ik het leuk vind en dat moet zo blijven.'

Lisanne Stolwijk, vijfdejaars, AMC Amsterdam

'Nee, daar hou ik me totaal niet mee bezig. Ik zal blij zijn als ik een specialisme ontdek dat me ontzettend leuk lijkt. Ik vind het vele malen belangrijker dat ik iets doe waardoor ik met plezier naar mijn werk ga, dan dat ik me daar naartoe moet slepen "omdat het nu eenmaal zo lekker verdient". Dat houdt geen mens vol.'

Thomas Hulst, derdejaars, Rotterdam

'Natuurlijk is er niets mis met veel geld verdienen en is het belangrijk dat je een veilige toekomst hebt, maar daar hoeft je je als arts sowieso niet veel zorgen om te maken. Na je afstuderen moet je nog zeker veertig jaar werken en die tijd kan je maar beter zo goed mogelijk besteden. Ik vind het belangrijker dat ik plezier in mijn werk heb en dat er afwisseling in zit, dan dat ik er heel veel geld mee verdien.'

Charlotte Nusman, vierdejaars, AMC Amsterdam

'Je moet een specialisatie kiezen waar je je op dat moment goed bij voelt. Geld mag bij die beslissing geen rol spelen. Maar ik wil natuurlijk wel goed verdienen later!' RH

Wil je ook eens je mening geven in deze rubriek? Mail dan je naam en telefoonnummer naar artsinspe@medischcontact.nl